

4. Dinamo i pitanje društvene kontrole

Znanstvene su definicije sporta vrlo različite. McPherson, Curtis i Loy (1989:15-17) smatraju ga pojavom koja je (1) strukturirana pravilima i kodeksima ponašanja, prostornim i vremenskim okvirom te institucijama upravljanja; (2) usmjerena nekom cilju: konkretna svrha je precizirana, npr. postići pogotke, pobijediti u natjecanju, povećati prosjek i sl., pa su pobjednici i gubitnici jasno odredivi; (3) kompetitivna: suparnici se poražavaju, rekordi se nadmašuju; (4) ludična, jer stvara iskustva zaigranosti i uzbuđenja te (5) kulturno situirana, jer sve prethodne značajke jako korespondiraju sa sustavima vrijednosti i odnosima moći u društvu prakticiranja sporta. Harry Edwards (1973:55-61) naglašava da sport (1) uključuje tjelesni napor; (2) posjeduje formalnu strukturu i organizaciju; (3) traži pristajanje uz tradiciju; (4) ima ozbiljnu svrhu; (5) traži pomnu pripremu i (6) u njemu su sve uloge i pozicije eksplicitno imenovane, određene i dodijeljene. David Sansone (1988:76) sport jednostavno određuje kao ritualno trošenje ljudske energije. S obzirom na znanstvenu varijabilnost, ne iznenađuje još raznolikije poimanje sporta u društvu, a s njim je usko povezano i viđenje društvene uloge sporta te svrhe i načina rada organizacija putem kojih se on ostvaruje, u ponajvećem broju slučajeva, sportskih klubova.

Budući da značenje sporta i klubova nije homogeno, očekivano je da na svim društvenim razinama postoje sporovi koji se, između ostaloga, očituju kroz društvene borbe aktera da odrede njihovo značenje i da nad njima ostvare kontrolu. S obzirom na fokus ovoga rada, razmatranje prijepora oko značenja klubova i sporta suziti će se na razmatranje intergrupnih borbi za definiranje značenja GNK Dinama, pri čemu će istraživani akteri biti upravljačke strukture kluba s jedne, te dio njegovih članova i navijača s druge strane.

Kao i u drugim kulturnim praksama, i u sportu je jasan interes aktera društvenog života da je on uređen i kontroliran u skladu s određenim

interesima, kulturnim identitetima i svjetonazorima, obično onima koji su društveno bliski moćnima. Zbog postojećih razlika u društvima koje se tiču gledišta na kulturne fenomene, jasno je da dolazi do sporenja i konflikata vezanih za sport. Primjerice, marksistički će inspirirani društveni akteri ili znanstvenici naglasiti eksploatiranost sportaša i manipulaciju gledateljima u suvremenom sportu; oni usmjereni individui istaknut će osobne emocije i samoaktualizaciju kao moguće razloge za bavljenje sportom; a skloni liberalizmu naglasit će slobodu prilikom izbora hoće li se ili neće pratiti neki sport te kompeticiju koja postoji između samih sportova za popularnost i publiku.

Sporenja u vezi sa sportovima i njihovim značenjima već su dugo tema društvene analize, a pristupi su im vrlo različiti. Primjerice Bourdieu (1978 i 1984) vidi, svojom terminologijom, *ukuse* za sport u direktnoj vezi s klasama i unutargrupnim borbama. Za interpretaciju zbivanja oko Dinama vrlo se primjenjivom čini misao Mertona (1938) kako, unutar nekog društvenog sustava, razdvajanja i sporenja često nastaju između kulturnih ciljeva i socijalnih struktura, a u koje on svrstava i *institucionalne načine* rada. To bi u Dinamovom slučaju, kad ga promatramo kao društveni sustav u kojem su povezani svi (društveni aspekt) kojima on nešto znači (kulturni aspekt), konkretno moglo značiti da navijači, članovi i Uprava mogu imati iste ciljeve za klub (npr. dobre rezultate, osvajanje pokala i sl.), no na raspolaganju im ne stoje ista strukturalna sredstva, tj. nemaju jednake mogućnosti. Problem koji često ističu neki Dinamovi navijači i članovi (vidjet će se to primjerice u poglavlju posvećenom inicijativi *Zajedno za Dinamo*) jest upravo taj: javna je percepcija da se donošenje odluka o klubu odvija u ograničenom i zatvorenom krugu te da su većina članova i navijača obespravljani. Kako je već klasik društvene misli Durkheim (usp. Giulianotti 2005:13) istaknuo, konflikt nastaje kad određena elita nauštrb drugih grupa ili klasa zauzme povlaštene pozicije, stoga društvenim istraživačima veći ili manji sporovi vezani za Dinamo ne mogu biti neočekivani.

Dinamov slučaj društveno je zanimljiv i zbog intragrupnoga karaktera spora. Naime, suprotstavljene strane imaju isto sredstvo kohezije, nogometni klub Dinamo, a i pojedinac spram kojeg navijači pokazuju najviše animoziteta bio je nekoć, barem prema njegovim riječima, „jedan od njih“ i s ultrasima odlazio na gostovanja. No u trenutnim su im okolnostima pozicije vrlo različite: s jedne strane imamo najutjecajniju osobu sportske institucije, a s druge navijače koji su osnovali nekoliko paralelnih udruga koje tu instituciju prate, no malo mogu na nju utjecati. Potrebno je ovdje istaknuti kako ni navijači u ovo postmoderno vrijeme više ne djeluju neformalno i nestrukturirano, pa je upra-

vo kroz broj udruga dobro vidljiv duh vremena. Paradoksalnost sporta, koji ima izrazitu sposobnost da istovremeno i ujedinjuje i razjedinjuje skupine, dobro je razvidna i u ovom primjeru. Dinamo zbog svoje simboličke privlačnosti stvara kolektivni identitet i ujedinjuje ljude, no s druge strane zbog različitosti simboličkih značenja koja se u njega upisuju iste te ljude razjedinjuje.

I kao što rivalitetni sustavi vjere i identiteta mogu destabilizirati opći društveni poredak, tako i rivalitetni pogledi mogu destabilizirati pojedini kulturni fenomen ili instituciju, a ako je suditi po nekim novinskim napisima, upravo bi to moglo biti ono što se sada događa s Dinamom. Treba naglasiti da sam otpor koji navijači Dinama pokazuju vrhuški kluba ne smije biti iznenađujući, jer oni su tijekom 1990-ih bili ne samo oporba upravi kluba već i možda najglasnija oporba državnoj politici, odnosno predsjedniku države, zbog tada različitih pogleda na ime svojeg kluba (Vrcan 2002).

Spor u vezi s Dinamom jasno pokazuje, toliko da je to postalo i dijelom *problema*, postojanje nedostatka *kulture sporenja*. Naime kako je upozorio Goffman (1967), ljudska komunikacija uvelike počiva na interakcijskim ritualima, kulturno pažljivo osmišljenima, kako bi se čuvala *lica* društvenih aktera, osobito u suprotstavljanjima i sukobima. Problem s Dinamom u javnoj je percepciji prikazan na način da se tamo upravlja bez oporbe, autokratski i bez čuvanja lica drugih. Zbog toga se u navijačkom odgovoru ne čuva ni lice najutjecajnijega Dinamovog dužnosnika, dapače, jedan od simbola navijačkog otpora postala je simulacija znaka zabrane sa siluetom njegovog lica.

Merton (1968) nam također daje u ovom kontekstu uporabljivu podjelu načina na koje pojedinci odgovaraju na postavljene kulturne ciljeve i postojeća institucionalna sredstva. Pet načina koje ističe su: konformizam, inovacija, ritualizam, povlačenje i pobuna. Oni koji zauzimaju strukturalne pozicije priželjkuju konformizam od onih koji se uključuju, što je i očekivano, jer to znači prihvaćanje njihovih plasiranih kulturnih ciljeva, kao i institucionalnoga okvira te sredstava koja omogućuju da se do ciljeva stigne. Ovaj je kod, primjerice, izražen u porukama koje stižu iz sportskih klubova ili medija o tome kako su navijači tu da navijaju, a ne da se brinu za druge stvari vezane za klub. No ostale strategije koje navodi Merton često su funkcionalnije za neke pojedince ili grupe, koje im se stoga i okreću. Primjerice pobuna Dinamovih navijača protiv klupske uprave za same navijače je izuzetno funkcionalna i vjeruju da donosi plodove, dok je za Upravu neprihvatljivo *devijantno* ponašanje. Tako ovdje imamo dobar primjer Mertonova uvida kako nešto disfunkcionalno i *devijantno* za strukturu

može biti funkcionalno za neke pojedince ili grupe. Kakav je pri tome odnos sportskih institucija spram šire zajednice te kako joj one služe, pitanja su koja otvara Giulianotti (2005:13), no za koja u ovoj konfliktnoj situaciji malo tko mari. Ono što nas može iznenaditi jest da se u ovoj *klasnoj* borbi *poslovnog čovjeka* i Uprave s jedne, te navijača kao urbanih *proletera* s druge strane, Dinamovi navijači mogu interpretirati kao postmoderni primjer participirajuće demokracije, a njihovi suparnici kao proizvod moderne, koji se želi utemeljiti na moći i neupitnom autoritetu.

Interpretativno je uz ovaj spor prikladan i koncept hegemonije kakav koriste kulturalni studiji. Hegemonija za njih, zasnovano na Gramscijevim (1971) postavkama, znači posebne fluidne odnose moći, metode i tehnike kojima dominantne grupe osiguravaju svoju kontrolu nad dominiranim grupama pomoću ideološkog slaganja, a ne fizičke prisile. Nadalje raspoloživim sredstvima stvaraju svijest o tome kako je (eksploatirajući) društveni poredak normalan. Domene u kojima se uspostavlja hegemonija mogu biti različite (od politike do kulture i sporta), a za njih je pogodan svaki prostor u kojem različite klase ili grupe ulaze u borbe, protivljenje, manipulaciju, kompromis, pregovore ili prilagodbu. Ideološki aparat države ili drugih centara moći, primjerice ekonomske, putem medija, politike ili obrazovanja uključuje se u *ideološki rad* i uspostavljanje hegemonije. U pogledu Dinamovog problema s navijačima dobar primjer može biti pokušaj javnoga kreiranja slike *pravog* navijača, koji se mogao čuti na MaxTv-u za vrijeme prijenosa nekih Dinamovih utakmica, ili poslije pročitati u nekim komentarima iz tiskovina, a obavezno je uključivao poznavanje novinara ili nogometnih dužnosnika kako se ponašaju *pravi navijači* (usp. D.S. 2012). Inačice toga zasigurno mogu biti i svojevremene poruke na stadionskom semaforu o Dinamu kao najbolje vođenom klubu, izvršnom predsjedniku kao primjeru poslovnog čovjeka te huliganima koji klubu žele sve zlo.

Navijači, pa tako i Dinamovi, nam mogu biti zanimljivi i *foucauldovski* zbog toga što odbijaju biti disciplinirani i ne dozvoljavaju da im se određuje ponašanje. Zbog njih se pišu brojni propisi kako bi ih se umirilo, a sportski i javni autoriteti nastoje postati aktivni subjekti u upravljanju njihovim ponašanjem. To je razlog zbog kojeg se na nogometu *atmosfera* sve više nastoji stvoriti ciljanim glazbenim uradcima na glasnom razglasu, plesačicama tijekom prekida igre, nastupima pjevača i sl. I navijački smještaj na stadionu u stolice s naslonom, odnosno ukidanje stajaćih mjesta, pokazuje što se od njih očekuje. Teško se je ne složiti s Giulianottijem (2005:130) da su današnji stadioni arhitektonski kreirani za *flaneure*, u ovom slučaju promatrače, a ne za *chorae*, one koji će

se na njemu razigrano ponašati. Tako i ovdje imamo još jedan primjer kako se modernistički red i *racio* žele nametnuti ludičnim energijama i imaginaciji. Navijači dobivaju jasnu poruku da se njihovo uključenje u zbivanje kojemu prisustvuju očekuje kroz konzamaciju onoga što im se nudi, a ne kroz vlastitu razigranost i ekspresiju. Naravno da suvremeni navijači to teško prihvaćaju, jer niti je podčinjavanje blisko njihovoj supkulturi niti se mogu odreći prostora koji im je oduvijek važan. Naime na početku navijaštva i huliganizma sukobi na stadionu su se odvijali zbog osvajanja područja drugoga (Giulianotti 2005:130), i upravo su ovi sukobi dali povod policiji da uvede segregaciju (domaćih i gostujućih) navijača, visoke ograde uz teren i na dijelovima između tribina, kordone policije na potrebnim mjestima ili samo kao demonstraciju sile, a poslije i nove mjere: policiju u civilu, video nadzor svih dijelova stadiona, elektronički nadzor navijačke komunikacije i adekvatne baze podataka (Giulianotti i Armstrong 2002a).

Većano za Foucaulta treba reći da se na stadionima ostvaruje i njegovo viđenje panopticisma. Izražava se primjerice kroz principe particije i vertikalnosti ustrojstva stadionskog prostora (sve je podijeljeno na sektore i podsektore međusobno odvojene praznim prostorima, a privilegirani su dobili najbolji pogled) te redove pojedinačnih numeriranih sjedala – čega je rezultat atomizirana i amorfnu sportska publika razdijeljena u partikularne jedinice u koje se po potrebi može lako intervenirati i koje nadziru redari, policija i kamere. Za razliku od nogometnih početaka, danas gotovo nema stadiona bez sjedala, a ona su sama, osim što su pokazatelj navijačima kakva se pozicija tijela od njih očekuje, zbog ograničavanja prostora i pokreta i stvarna fizička prepreka ekspresivnom ili agresivnom ponašanju. Koliko nogometni navijači mogu biti kvalitetno interpretirani Foucaultovim konceptima može posvjedočiti gotovo svaki navijač koji se tijekom utakmice u afektu ustane i na različite načine tjelesno izražava – velika je vjerojatnost da će ga brzo netko u blizini upozoriti da sjedne jer ometa pogled. Tako je i samonadzor, o kojemu je uz navedene ideje također pisao Foucault, ostvaren na stadionu.

Već je spomenuto da je nasilje na stadionima postojalo od kad ih je intenzivno počela posjećivati publika. U knjizi *The Roots of Football Hooliganism* (Dunning 1988) tvrdi se da je do Prvog svjetskog rata nasilje među publikom bilo stalno prisutni dio utakmica, no većinom se radilo o ekspresivnom nasilju i posljedici zbivanja na terenu, pa su se često, osim napada na druge navijače, odvijali napadi (ili prijetnje) na nogometne dužnosnike ili igrače. Ovi su incidenti istraživačima *potvrdili* relativno malu emocionalnu suzdržanost navijačke mase, tada uglavnom regrutirane u radničkoj klasi, i njezinu relativnu toleranciju otvo-

rene agresije i nasilja. Nakon 1945. godine nogometne mase su mirnije i civiliziranije, što prema nekim istraživačima traje do otprilike 1960. godine (Dunning 1988:126-128), a promjena se pripisuje tome što su se među navijačima u većoj mjeri pojavili pojedinci koji su još bili iz radničke klase, no na putu prema srednjoj klasi sa stečenim većim društvenim respektom i zaradom. Kao razlog se navodi i tadašnja opća demokratizacija rada i politike. Bilo bi izvrsno kad bismo usporedive povijesno-sociološke radove imali za Zagreb i Dinamo, odnosno klubove popularne prije Drugog svjetskog rata, osobito Građanski i HAŠK. To što ih još nema otežava usporedivost ovog engleskog materijala, no kako je on pretežno zasnovan na podacima iz arhiva nogometnog saveza te novinskim podacima, postoji mogućnost da se i za Hrvatsku na temelju komplementarnih izvora naprave usporediva istraživanja i radovi.

Ove i druge Dunningove ideje potrebno je promatrati uz Eliasovu misao o procesu civiliziranja kojemu je izloženo društvo na Zapadu. Civilizirajući proces izražava se kroz povijesni razvoj *lijepog ponašanja*, koje se najviše promatra kroz kontrolu tijela i ponašanja te društveno etiketiranje, a na makro razini kroz povezano djelovanje društvenih institucija i struktura. Proces civiliziranja osobito se razvio s formiranjem parlamentarne države, monetarizacijom ekonomije te racionalizacijom cjelokupnog života (usp. Elias 1982). I nogometne huligane, smatra Dunning (1988), možemo promatrati kao jedan izraz decivilizirajućeg tijeka, koji nastaje zbog širenja društvenih nejednakosti i podjela. Nogometni navijači ovdje su promatrani kao znatna društvena manjina, na različite načine društveno subordinarna, pa i isključena. Huliganizam je najradikalniji izraz te manjine, a društvo će ga se riješiti kad ukloni postojeće nejednakosti (Dunning 1998:243-245). Vrlo se poticajnim čine ove Dunningove misli za interpretaciju zbivanja oko Dinama, upućujući na potrebu njihovog društvenog kontekstualiziranja. Već je spomenuto da navijači s društvenim promjenama i demokratizacijom rada i politike (u Hrvatskoj se to zbilo s neovisnošću i krajem socijalističkoga društvenog uređenja 1990. g.) očekuju i drukčiju razinu komunikacije u nogometnim klubovima te implementiranje demokratskijega procesa njihovog funkcioniranja. S obzirom na takav društveni kontekst i društvena očekivanja, nije neobično da su u Hrvatskoj od 1990-ih do danas navijači isključeni iz procesa donošenja odluka u klubu te je time stvoren posljedični osjećaj nejednakosti, uz percepciju o postojanju zatvorene elite koja posjeduje svu moć u Dinamu i agresivno sprječava pristup do nje, a tako i uzrokuje *decivilizirajuće* ponašanje navijača poput verbalnih konflikata i fizičkih sukoba. Više bi se trebali čuditi onima koji se tome čude, nego što se to zbiva.

Pri razmatranju sporta kao društvene djelatnosti, sporova koji uz njega nastaju te borbe i nastojanja da ga se kontrolira, autoru se iznimno uporabljiva čini sociologija Pierrea Bourdieua te mnogi njezini koncepti, primjerice oni o kapitalu i habitusu, pa će ih se pokušati koncizno predstaviti. Kapital, kako ga Bourdieu (1986) shvaća, postoji u različitim količinama i vrstama. Ekonomski kapital vezan je za materijalno bogatstvo, kulturni uz kulturne resurse, društveni uz društvene mreže, simbolički uz počasti, prestiž i sl. U ovom će nas radu najviše zanimati kulturni kapital, s obzirom na to da je sport njegov izraz, i to u suvremenom dobu prilično značajan, kako svjedoči i samo za njega izdvojeni prostor u tiskanim i elektroničkim medijima. Sljedeći je važan koncept polje. Ono je za Bourdieua sastavljeno od „seta objektivnih, povijesnih odnosa između pozicija učvršćenih u određenom obliku moći (ili kapitala)“ (Bourdieu i Wacquant 1992:16). Jedno polje, ovako određeno, može biti hrvatski sport, ili još uže shvaćeno GNK *Dinamo*. Sljedeći za raspravu bitan Bourdieuov termin je habitus. On ga promatra kao formu subjektivnosti, ali socijaliziranu, primjerice „ja“ sa svojim sklonostima i predispozicijama za neke čine. No za Bourdieua je izrazito važno naglasiti da su i ove *subjektivne* manifestacije zapravo nastale socijalizacijom ili, kako antropolozi više vole kazati, inkulturacijom. Dok je habitus viđen kao forma subjektivnosti, polje je objektivni konstrukt konstituiran kroz odnose među društvenim akterima koji propituju i spore. Habitus i polje su za Bourdieua (2000:151-153) u nekoj formi stalne igre. U pogledu teme ovoga rada *Dinamo* može biti shvaćen kao polje, a donedavni izvršni predsjednik Zdravko Mamić i navijači kao akteri, čije su djelovanje i habitus uvjetovani društvenim iskustvom i socijalizacijskim procesima. Pojmovi su, razvidno, međuo-visni. Habitus neke osobe, kombiniran s njezinim kapitalom i pridodan njezinoj poziciji u polju, određuje, smatra Bourdieu, njezine kulturne prakse. Bourdieu čak daje i generativnu formulu: (habitus x kapital) + polje = praksa (usp. Giulianotti 2005:157). Bitna je karakteristika polja da posjeduje posebnu *doxu* i tvori *zdravi razum* ili prešutno prihvaćene ideale, odnosno „sve što ide bez govorenja“, toliko je dakle *samo-razumljivo* da ga nije potrebno niti izreći (usp. Bourdieu 1993:51). Primjerice, *naravno* da će se lopta vratiti momčadi koja ju je posjedovala nakon što ju je ona izbacila kako bi se pomoglo igraču protivničke momčadi, *naravno* da je sudačka pogreška za Fifu dio igre, *naravno* da UEFA nema ništa s time što posljednji klub engleske Premijer lige može platiti igrača više nego vodeći klub belgijske, austrijske ili hrvatske, ili *naravno* da za Dinamove skupštinare ništa nije sporno u klupskim financijama, čak ni nakon podizanja optužnice Državnoga odvjetništva u vezi s financijskim poslovanjem kluba. Doksa je toliko prihvaćena

da neka skupina uopće nema svijest da bi ju mogla propitivati. Polje se prema Bourdieu (2000:151-153) može shvatiti i kao *igra* u kojoj društveni akteri zauzimaju pozicije za igru u skladu sa svojim različitim habitusima (uvelike određenim njihovim različitim vrstama *osjećaja* za igru) i različitim kapitalnim poticajima povezanim sa zahtjevima igre (u SAD-u će se različiti kulturni kapital iskazati kroz interes za golf i američki nogomet, u postsocijalističkoj Hrvatskoj, zasad, nema toliko izražene diferencijacije u pogledu sporta). Treba ipak naglasiti da nikakvoga determinizma nema i da *zauzimanje pozicija* tijekom igre nije i ne može biti potpuno predvidljivo. U pogledu igričnosti ponovno treba istaknuti da za Bourdieua (2000:153) nema igre bez igračkog (tjelesnog, unutrašnjeg) posvećenja igri i bez interesa za nju kao takvu. Karakteristika je igre da je ona izvor različitih, pa i opozitnih, interesa igrača, respiratelj ambicije i volje koje igrače pokreću, no koje uvijek, baš zbog toga što su proizvedene igrom, uvelike ovise o poziciji koju unutar nje zauzimaju. Ulaz u igru dubok je kulturni čin, da bi netko postao njezinim *igračem* mora steći praktično razumijevanje same igre, ali i njezine povijesti. Pravog znalca teško ćete prevariti da se razumijete u nogomet, a pravoga navijača još teže da ste navijač, ultrasa osobito. Upravo dugotrajno postojanje *igre*, te sadašnje i prethodno igračko (ali i gledateljsko) ulaganje u učenje i stjecanje razlike unutar igre, osiguravaju da je njezina destrukcija za društvo i igrače *nezamisliva*. Može li primjerice itko zamisliti da se u Hrvatskoj nekom odredbom ukine nogomet, ili u Zagrebu Dinamo, a u Dalmaciji Hajduk? Čak i sama naznaka moguće privatizacije Hajduka i njegovog političkog prepuštanja tržištu izazvala je političku buru u Splitu, navijačke proteste i, logično, uzmicanje političkih struktura. Također za Bourdieua svaka igra ima svoje interese, svoju krajnju svrhu i uloge koje označavaju razliku između igrača, a pokušaj drugih da uđu u polje obično se sprječava, jer se čuvaju vlastite pozicije. Sve je i te kako prisutno u Dinamovom slučaju, a kroz zatvorenost i selektivnost pristupa klupskim reprezentativnim i izvršnim tijelima, osobito se, kako se čini, čuvaju pozicije. Bourdieu sport smatra jednom od *igara*, no relativno autonomnom spram drugih igara, kako pokazuje i njegova specifična povijest, koja, iako jest pod utjecajem događaja ekonomske i društvene povijesti, ima vlastiti tempo, evolucijske zakone, krize i dr. (Bourdieu 1993:118). Iz predstavljenoga bi trebalo biti razvidno koliko je Bourdieuov model *igra/polje* primjenjiv na sport općenito i tenzije uz njega partikularno, te kako može dobro poslužiti za objašnjenje dijela ponašanja njegovih *igrača*. Oni su različiti i imaju različite mješavine kapitala pomoću kojeg nastoje osigurati ili unaprijediti svoje pozicije. Da bismo razumjeli njihove strategije tijekom igre ili sporenja, trebali

bismo, smatra Bourdieu (usp. 1984 i 1986), ispitati stvarni volumen kapitala koji posjeduju i što se s tim kapitalom zbivalo kroz vrijeme, kako se mijenjao (ili, dodao bih kao važno u hrvatskom kontekstu, stjecao). U mnogim slučajevima, vjerujem i Dinamovom, zanimljive nam mogu biti različite taktike igrača da zaštite i povećaju svoj kapital. Oni, kako kaže Bourdieu (usp. 1992:99), mogu igrati s *džokerima*, biti vrlo radikalni u igri, pa i izmijeniti njezina pravila kako im odgovara. Onima koji redovito prate hrvatske novine mnoge klupske strategije mogu sada postati razvidnije.

U vezi s prethodno spomenutom zatvorenošću elite, odnosno čuvanja pozicija i prestižnih mjesta, treba spomenuti da klasna distinkcija, prema Bourdieu (1993:127), donosi i socijalno-spacijalnu dimenziju pa ekskluzivni društveni prostori stječu *efekt kluba*, a takvi sportski klubovi ograničavaju članstvo onima s višom razinom kapitala: ekonomskim, društvenim, kulturnim ili simboličkim. Fizička ili simbolička distanca izrazito dijeli ljude bez kapitala od rijetkih socijalnih dobara, usmjeravajući ih da nastanjuju specifični lokalitet (Ibid.). Vezano za ovo zanimljiva je i koncepcija *simboličkog nasilja*, koja podržava hendikepe koje imaju društvene grupe s manje kapitala u određenom polju. Simboličko nasilje definira se kao oblik društvene štete „napravljene društvenom akteru s njegovim suučesništvom“ (Bourdieu i Wacquant 1992:167), a bitan mu je vid izražavanja socijalna ekskluzija specifičnih populacija iz (sportske) participacije. Tako se neke želi uvjeriti da ne pripadaju pojedinom sportu kao aktivni sudionici ili upravljači, pri čemu se fizičko nasilje pokazuje ograničenije u doseg i odbojnije, ako se mogu koristiti psihološki i kulturni resursi za umanjenje ljudskog potencijala. Za autora ovog rada, jednim se od glavnih problema u zbivanjima vezanim za Dinamo pokazuje upravo strukturno nasilje, na koje se prije ili kasnije odgovara cijelim setom manjih i većih svakodnevnih čina nasilja (Bourdieu 1998:40).